

Joan Brossa, més enllà dels Països Catalans

Visat núm. 11

(abril 2011)

per Glòria Bordons

Joan Brossa (1919-1998) és un autor que, malgrat la poca incidència en els seus inicis entre el públic català, curiosament fou traduït a d'altres llengües des de ben aviat. L'explicació podria estar en el caràcter universal de la poesia de Brossa, en el grau de confluència amb les literatures més avançades d'Europa i en l'impacte que la seva lectura produí sempre en poetes rellevants.

Les traduccions de Brossa superen les dues-centes publicacions. La majoria són poemes publicats en revistes o antologies col·lectives. Però també hi ha llibres sencers que es repeteixen en diferents llengües com ara *Em va fer Joan Brossa* de 1950, *Poemes civils* de 1960 o *Sumari astral i altres poemes* de 1997. En general, de la ingent producció brossiana, s'han traduït bàsicament peces de poesia escènica, poemes curts (l'anomenada antipoesia) i poesia visual (si és que podem comptabilitzar com a traduccions els títols dels poemes visuals o objectes). Queden, doncs, com a feina pendent les formes tradicionals i la prosa, tot i honroses excepcions, com *Añafil 2*, no publicada, en canvi, en català. D'altra banda, cal dir que des de la mort de Joan Brossa, les traduccions han augmentat de manera considerable, probablement gràcies a la divulgació de l'obra visual de Brossa arreu del món que, de retruc, ha portat un major coneixement de l'obra literària.

Si mirem la distribució entre llengües d'aquest dos centenars llargs de traduccions, podem observar que gairebé la meitat són a l'espanyol i des d'èpoques ben primerenques (1951), fins al punt que molts poemes o peces escèniques aparegueren paral·lelament en les dues llengües o, fins i tot, abans en castellà que en català. Aquesta divulgació es deu a la confiança cega que alguns autors de renom posaren en Brossa, especialment Pere Gimferrer, traductor d'un primer volum de *Teatro* (1968), del guió cinematogràfic *Foc al càntir* (1965) i de diversos poemes i accions espectacle a *Papeles de Son Armadans*. Aquesta presència, juntament a d'altres traduccions teatrals aparegudes durant les dècades dels setanta i dels vuitanta a revistes com *Yorich* o *Pipirijaina* despertaren l'interès espanyol per la producció escènica de Brossa, la qual cosa ha portat a traduccions més recents de gran part de la seva obra teatral a l'editorial Ñaque de Ciudad Real o d'algunes obres a l'editorial Argitaletxe Hiru S. L. d'Hondarribia. També ha estat important en els darrers anys la reedició a l'Argentina de la traducció de *Striptease i teatre irregular*, feta per Joan Manuel Gisbert, i la d'*Or i sal*, a càrrec de Pere Gimferrer.

La tasca d'aquest darrer creà escola: Andrés Sánchez Robayna traduï *El poeta presenta quince pantomimas*, *Me hizo Joan Brossa*, *Viaje por la sextina* i, juntament amb Mireia Mur, una antologia l'any 1985; Alfonso Alegre, a més de diversos poemes, traduï i edità a La Rosa Cúbica un llibre que aparegué paral·lelament a la versió catalana: *Suite trance o la cuenta atrás* l'any 1994; José Batlló traduï dos llibres clau: *Me hizo Joan Brossa* i *Poemas civiles*; Salvador López Becerra versionà i edità unes boniques *plaquettes*; i, sobretot, en el darrer període de la vida de Brossa, Carlos Vitale es

guanyà l'etiqueta de traductor «oficial» de Brossa a l'espanyol amb obres com ara *Añafil 2*, *Postteatro* i *Poemas urbanos*, entre moltes d'altres. Posteriorment ha seguit la seva tasca amb *Teatro; Fotopoemario; o Día de viento, También, Olga sola*, entremig d'un gran nombre de poemes apareguts en revistes i catàlegs. A aquesta llarga llista de traductors a l'espanyol cal afegir, a partir de 2005, Pere Galceran-Uyà, que ha traduït *Sumari astral i altres poemes* i un gran nombre de poemes per a diferents exposicions a Sud-amèrica o Europa. D'altra banda, és de justícia esmentar la gran tasca divulgativa que ha fet Manuel Guerrero amb l'antologia *La piedra abierta* de 2003, una àmplia recopilació de tots els gèneres practicats per Brossa, de la mà dels principals traductors de la seva obra a l'espanyol.

En segon lloc, podríem situar un conjunt de quatre llengües europees. La primera seria l'alemany, que compta amb dues obres senceres: *Der Wilde Kopf* el 1975 i *So entstand Joan Brossa* el 1998, a més de múltiples poemes en revistes, molts d'ells traduïts pel catalanòfil Til Stegmann. A continuació tindriem l'anglès que, malgrat ser una de les llengües pioneres en traduccions de Brossa (1965) i comptar amb traductors d'una gran qualitat com Alain Arias-Misson, Arthur Terry, John London, David Rosenthal o Anna Crowe, únicament compta amb poemes dispersos en revistes i antologies de poesia catalana, el magnífic volum *Poems from the catalan* de 1973, *Fotopoemari* de 2003, de la mà de John London, i amb la traducció d'una peça escènica: *The quarrelsome party* en un monogràfic sobre teatre contemporani català fet per David George i John London.

En tercer lloc, podríem situar el francès, no gaire ben col·locat en el rànquing de traduccions de Brossa abans de la mort del poeta, però que darrerament ha guanyat impuls gràcies a l'estudiós de la seva obra visual, Marc Audí. Aquesta llengua havia començat aviat amb la traducció d'algunes accions espectacle l'any 1968 per part d'Alain Arias-Misson i la magnífica edició del *Quadern de poemes* de 1969, però no fou fins al 1991 que comptà amb l'antologia *L'illusioniste* de Pierre Lartigue i Montserrat Prudon, els quals havien divulgat també la traducció de molts poemes en revistes. El 2006 Marc Audí iniciava les seves traduccions amb *El poeta presenta quinze pantomimes*, tasca que ha continuat el 2010 amb *Striptease i teatre irregular* i *Accions musicals*. A això s'hi ha sumat la magnífica traducció de *Poemes civils*, realitzada per Thierry Défize, també apareguda l'any 2010.

De manera força paral·lela al francès se situaria el portuguès del Brasil, gràcies a l'admiració que Brossa sempre ha suscitat entre els poetes d'aquell país sud-americà, per la seva relació amb João Cabral de Melo i la poesia concreta, però sobretot per l'empremta que la seva personalitat deixà en els assistents a la trobada dels «Tres Joãos» a l'«Enciclopédia da Virada do Século» (Ahsbery, Brossa i Cabral), que se celebrà a Rio de Janeiro l'any 1993. El 1998 Ronald Polito i Sérgio Alcides traduïren *Poemes civils*. Polito continuaria el 2003 amb *Sumari astral*, el qual reedità el 2006 acompanyat dels poemes de l'edició de 1999 a *Sumari astral i altres poemes*; i el 2009 amb *99 poemes*, antologia compartida amb Victor da Rosa, en la qual hi ha poemes de totes les èpoques. A això se suma una gran quantitat de poemes traduïts en revistes i una altra antologia de 2005 que conté també obra visual, *Poesia vista*, traduïda per Vanderley Mendonça.

No gaire lluny, pel que fa a nombre de traduccions, tenim el suec i l'italià. És curiós que el suec tingui el mateix nombre de publicacions que la propera llengua romànica. Això és gràcies a la dedicació de Lasse Söderberg que, des de l'any 1963, traduí poemes de Brossa fins que el 1989 publicà l'antologia *Alfabetet mellan ögonbrynen*. En canvi, l'italià compta amb tres llibres: *Poemi civili*, *Via Fregoli* i *Tot Brossa* (aquest, de poesia visual), tots del mateix any 1997, gràcies a l'empenta particular de Sarenco.

Una llengua que ha guanyat terreny de manera espectacular en els darrers anys és el polonès, gràcies a la dedicació del professor universitari Marcin Kurek. A part de nombroses traduccions en revistes, l'any 2006 publicà l'antologia *62 wiersze* i el 2009 ampliava la bibliografia brossiana amb la

traducció de les abundants mostres literàries incloses al catàleg de l'exposició «Bverso Brossa», que viatjà per diverses capitals europees, entre les quals Varsòvia. També, gràcies a aquesta exposició, comptem amb traduccions al txec (realitzades per Barbora Hedbávná) i s'han ampliat les alemanyes de la mà d'una altra jove traductora, Cornelia Eisner.

Finalment voldríem destacar altres llengües que compten també amb traduccions de poemes en revistes, encara que en menor nombre, com ara el neerlandès (gràcies a Madelon Zuyderhoff i Bob de Nijs), el rus, el serbocroat, l'hongarès i el japonès. D'entre aquests darrers destaquem l'obra de teatre *Canigó csúcsán már nincsenek sasok* (*Al Canigó ja no hi ha àguiles*), traduïda a l'hongarès per Déri Balázs en un volum dedicat al teatre català modern.

En resum, podríem dir que Brossa ha estat i continua sent força present en les llengües més conegudes internacionalment i, fins i tot, en llengües europees d'àmbit reduït, gairebé sempre de la mà de reconeguts poetes i traductors. Si a això afegim la seva presència internacional en exposicions de poesia visual i objectual, convindríem que és un dels poetes catalans més coneguts internacionalment. Segurament la seva modernitat tant en teatre com en poesia hi ha contribuït. I també la seva concepció poètica que ha anat sempre més enllà del llenguatge: «No, no. / Aquest poema vol traspasar / els límits del llenguatge» (*Cau de poemes*, 1960).